

MỘT VÀI SUY NGHĨ VỀ MÔ HÌNH KINH TẾ TỔNG THỂ Ở VIỆT NAM

LÊ DU PHONG*

Cho đến nay, nền kinh tế của thế giới đã trải qua nhiều mô hình phát triển khác nhau. Không kể thời kỳ mông muội, mô hình kinh tế đầu tiên xuất hiện trong xã hội loài người là mô hình sản xuất tự nhiên, tự cung, tự cấp. Mô hình kinh tế này đã tồn tại hàng ngàn năm dưới chế độ phong kiến, và đến nay vẫn tồn tại ở không ít quốc gia có nền kinh tế chậm phát triển, hoặc ở một số vùng của các quốc gia có nền kinh tế đang phát triển. Đây là mô hình kinh tế lạc hậu với năng suất lao động thấp kém.

Khi năng suất lao động trong nông nghiệp từng bước được cải thiện, phân công lao động xã hội ngày càng mở rộng và phát triển, sản xuất hàng hoá ngày một gia tăng, thì mô hình kinh tế mới, mô hình kinh tế thị trường bắt đầu xuất hiện. Nền kinh tế thị trường giai đoạn đầu là nền kinh tế thị trường tự do cạnh tranh. Trong mô hình kinh tế này, để có được lợi nhuận cao, đặc biệt là lợi nhuận siêu ngạch, các đối thủ tham gia thị trường đã cạnh tranh hết sức quyết liệt và bằng mọi thủ đoạn có thể, sự can thiệp của Nhà nước là không đáng kể.

Tiếp đến là mô hình kinh tế thị trường có sự quản lý của Nhà nước. Trong mô hình kinh tế này, Nhà nước đã có sự can thiệp nhiều hơn, mạnh mẽ hơn

* GS. TSKH. Trường Đại học Kinh tế quốc dân

vào các hoạt động của nền kinh tế, nhờ đó tính tự phát của nền kinh tế đã được giảm đi một cách đáng kể.

Trong thế kỷ XX, song song với mô hình kinh tế thị trường, trong nền kinh tế thế giới đã xuất hiện một mô hình kinh tế mới: mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa, vận hành theo cơ chế kế hoạch hoá tập trung. Nếu như trong mô hình kinh tế thị trường, sở hữu tư nhân là nền tảng của phương thức tổ chức và quản lý của nền kinh tế, thì ngược lại trong nền kinh tế xã hội chủ nghĩa, chế độ công hữu mới là nền tảng. Thời kỳ đầu, mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa đã mang lại cho người dân ở các nước này niềm phấn khởi, tin tưởng ở tương lai, nhờ đó đã tạo ra động lực khá mạnh mẽ, giúp cho nền kinh tế phát triển nhanh và đạt được những thành tựu rực rỡ.

Tuy nhiên, càng ngày, mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa càng bộc lộ những khiếm khuyết to lớn. Chế độ công hữu về tư liệu sản xuất đã biến các tư liệu sản xuất chủ yếu của nền kinh tế quốc dân trở thành vô chủ, và được sử dụng hết sức bừa bãi, lãng phí, và biến người lao động trở thành những người làm thuê, họ là những lực lượng chủ yếu tạo ra của cải cho xã hội, nhưng họ lại thờ ơ với công việc mình đảm nhiệm. Chính vì thế, mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa vận hành theo cơ chế kế hoạch hoá tập trung không còn động lực phát triển và chỉ tồn tại được hơn 70 năm trong lịch sử phát triển kinh tế của nhân loại.

Điều đáng nói là, trong khi mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa đang dần mất đi vị thế của mình trong nền kinh tế thế giới, thì nền kinh tế thị trường có sự quản lý của Nhà nước lại có một bước tiến xa hơn trong sự hoàn thiện. Nhờ biết sử dụng một cách thường xuyên các thành tựu mới của khoa học và công nghệ vào nền kinh tế (cả về mặt kỹ thuật, cả về mặt tổ chức và quản lý), biết xử lý hài hoà mối quan hệ giữa Nhà nước và thị trường, nên cuối thế kỷ XX kinh tế thị trường đã chuyển sang một mô hình mới: mô hình nền kinh tế thị trường hiện đại, dựa trên nền tảng của khoa học – công nghệ tiên tiến và kết hợp hài hoà giữa 4 yếu tố là: thị trường, nhà nước pháp quyền, xã hội dân sự và hội nhập quốc tế sâu rộng. Mục tiêu chung mà nền kinh tế thị trường hiện đại hướng đến là: sự hưng thịnh của quốc gia, dân tộc; sự giàu có của người dân và sự bình đẳng giữa con người.

Thực ra trên thế giới vẫn còn tồn tại mô hình kinh tế xã hội chủ nghĩa ở Cộng hoà Dân chủ Nhân dân Triều Tiên và Cộng hoà Cu Ba, song thực tiễn mấy chục năm qua ở hai nước này cho thấy, đây là mô hình kinh tế không có sức sống.

Ở Trung Quốc, 30 năm qua người ta theo đuổi mô hình kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa mang màu sắc Trung Quốc, còn ở Việt Nam là nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Tuy vẫn còn nói đến xã hội chủ nghĩa

(cách diễn đạt về mức độ có khác nhau giữa hai nước), song trước hết nền kinh tế của hai nước đều là nền kinh tế thị trường. Có lẽ chính vì yếu tố thị trường này, mà nền kinh tế của Trung Quốc và Việt Nam đã tạo ra được những động lực mới hết sức mạnh mẽ cho sự phát triển. Những thành tựu to lớn về kinh tế mà hai nước đã đạt được trong những năm chuyển đổi mô hình kinh tế vừa qua đã thể hiện rất rõ điều đó.

Trong giai đoạn sắp tới, giai đoạn đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hoá, hiện đại hoá, đô thị hoá và hội nhập sâu rộng với các nền kinh tế trong khu vực và thế giới, Việt Nam nên đi theo mô hình kinh tế nào để có thể tạo ra sự phát triển nhanh nhất.

Mô hình kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa mà chúng ta theo đuổi hơn 20 năm qua, tuy đã giúp cho đất nước ta thoát nhanh ra khỏi khủng hoảng kinh tế trầm trọng và đạt được nhiều thành tựu rực rỡ, song trong thực tiễn mô hình kinh tế này cũng đã bộc lộ nhiều bất cập, nổi bật là những điểm sau đây:

- Thứ nhất, nó làm cho chúng ta không triệt để trong đổi mới tư duy kinh tế. Bởi vì, sự đổi mới đó luôn luôn phải được đấn đo, cân nhắc xem nó có chệch định hướng xã hội chủ nghĩa hay không? mà định hướng xã hội chủ nghĩa là cái chưa ai có thể giải thích được một cách rõ ràng và sáng tỏ.

- Thứ hai, theo định hướng xã hội chủ nghĩa, nên chúng ta vẫn chưa dám mạnh dạn trong đổi mới thể chế chính trị của đất nước. Thể chế chính trị của chúng ta hiện nay về cơ bản vẫn là thể chế chính trị của nền kinh tế xã hội chủ nghĩa, vận hành theo cơ chế kế hoạch hoá tập trung, quan liêu, bao cấp, chứ không phải là thể chế của nền kinh tế thị trường.

- Thứ ba, theo định hướng xã hội chủ nghĩa, nên cơ chế, chính sách và các giải pháp tổ chức, quản lý nền kinh tế chúng ta đưa ra không rõ ràng, dứt khoát và minh bạch. Điển hình là vấn đề sở hữu, vấn đề đổi mới hệ thống doanh nghiệp Nhà nước, hệ thống hợp tác xã, v.v..

Những bất cập trên đây đã hạn chế không nhỏ sự phát triển của đất nước ta. Mặc dù là nước đi sau, có nhiều điều kiện để rút ngắn thời gian phát triển (nhất là điều kiện về thu hút vốn đầu tư và điều kiện tiếp cận với các tiến bộ mới về khoa học và công nghệ) song đã 23 năm thực hiện đường lối đổi mới, mà hình hài của một nước công nghiệp vẫn chưa được hình thành rõ nét trên đất nước ta. Trong khi đó, Hàn Quốc, từ một xuất phát điểm rất thấp, và trong điều kiện quốc tế khá khó khăn, song chỉ với thời gian có 19 năm, đã hoàn thành một nước công nghiệp theo hướng hiện đại sẽ khó trở thành hiện thực.

Bác Hồ từng nói: Đất nước tự do mà người dân vẫn nghèo đói, thì tự do cũng chẳng để làm gì. Do đó, mô hình kinh tế nào mà làm cho nước ta phát triển mạnh, dân ta giàu có nhanh và phù hợp với xu thế phát triển chung của thời đại thì ta nên chọn. Xuất phát từ đó, tôi cho rằng mô hình kinh tế tổng thể phù hợp nhất với Việt Nam giai đoạn tới là: nền kinh tế thị trường hiện đại, nhằm bảo đảm dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ và văn minh.